Конституційне право

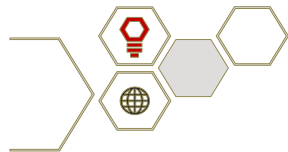
УДК 342.42

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18670416>**Роль Представника Президента України у Верховній Раді України в механізмі конституційно-правової відповідальності глави держави****Муртіщева Аліна Олександрівна,**

кандидат юридичний наук, доцент, доцент кафедри державного будівництва, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-6520-7297>

Прийнято: 17.01.2026 | Опубліковано: 31.01.2026

Анотація. Метою роботи є дослідження ролі та значення Представника Президента України у Верховній Раді України в механізмі його конституційно-правової відповідальності. За допомогою комплексного методологічного підходу, характерного для досліджень у публічному праві було проаналізовано роль та значення процедури імпічменту глави держави, її правове регулювання, визначено основні її етапи та зазначені окремі недоліки цього інституту, а також запропоновано удосконалити його завдяки долученню до реалізації процедури імпічменту Представника Президента України у Верховній Раді України. Основні методи, що використовуються в дослідженні, включають діалектичний, системний та формально-логічний, а також емпіричні методи аналізу нормативно-правових актів. Комплексне поєднання цих методів дозволяє досягти мети дослідження, забезпечуючи теоретичну та практичну застосовність результатів у контексті сучасних викликів для владного механізму України. Результатом дослідження стало визначення переваг залучення Представника Президента України у Верховній Раді України у механізм імпічменту задля підвищення ефективності інституту конституційно-

правової відповідальності глави держави. Зроблено висновок, що залучення Представника Президента України в якості захисника глави держави в процедурі імпідменту дозволить забезпечити необхідне всебічне дослідження обставин справи з огляду на виконувані представником функції. Також зроблено висновок про необхідність подальшого удосконалення не тільки процедурно-процесуальних, але і матеріальних аспектів інституту імпідменту.

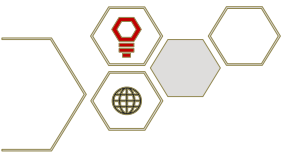
Ключові слова: Президент України, Верховна Рада України, представники Президента України, взаємодія гілок влади, імпідмент, конституційно-правова відповідальність, апарат Президента.

The role of the Representative of the President of Ukraine in the Verkhovna Rada of Ukraine in the head of state constitutional and legal liability mechanism

Alina Murtishcheva,

PhD in Law, associate professor, associate professor of the department of state building, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-6520-7297>

Abstract: The aim of this work is to study the role and significance of the Representative of the President of Ukraine in the Verkhovna Rada of Ukraine in the mechanism of his constitutional and legal liability. Using a comprehensive methodological approach characteristic of research in public law, the role and significance of the procedure for impeaching the head of state was analysed, the legal regulation was analysed, its main stages were identified and certain shortcomings of this institution were indicated. Additionally, it was proposed to improve the procedure for impeachment by involving the Representative of the President of Ukraine in the Verkhovna Rada of Ukraine. The main methods used in the study include dialectical, systemic and formal-logical, as well as empirical methods of analysis of legislation.

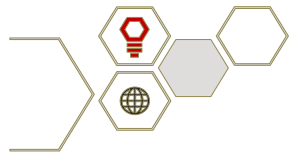

A comprehensive combination of these methods allows the research objectives to be achieved, ensuring the theoretical and practical applicability of the results in the context of contemporary challenges for Ukraine's governing mechanism. The study identified the advantages of involving the Representative of the President of Ukraine in the Verkhovna Rada of Ukraine in the impeachment mechanism in order to increase the effectiveness of the institution of constitutional and legal liability of the head of state. It was concluded that involving the Representative of the President of Ukraine as the head of state's defence counsel in the impeachment proceedings would ensure the necessary comprehensive investigation of the circumstances of the case, given the functions performed by the representative. It also concluded that there is a need to further improve not only the procedural aspects, but also the substantive aspects of the institution of impeachment.

Keywords: President of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, representatives of the President of Ukraine, interaction between branches of government, impeachment, constitutional and legal liability, Presidential Office.

Постановка проблеми. Триваюча збройна агресія проти України ставить задачу не тільки протидії зовнішнім загрозам та внутрішнім деструктивним чинникам, пов'язаним із руйнацією країни, економічною та соціальною кризою, але також ставить питання ефективності публічної влади, яка через об'єктивні причини функціонує в умовах обмеженого застосування фундаментальних принципів, таких як змінюваність, строковість повноважень тощо. В цих умовах набувають значення дослідження різноманітних конституційних інститутів, здатних забезпечити максимальну ефективність публічно-владного механізму.

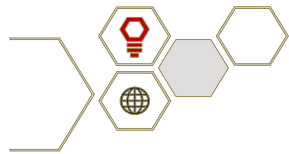
Особливого значення на сучасному етапі розвитку української державності набув інститут Президента України, який виконує ряд ключових для функціонування державності в умовах війни функцій: оборонну, зовнішньополітичну, зовнішньоекономічну, виступаючи не тільки гарантом

державного суверенітету, але й основним представником держави на міжнародній арені. Ця важлива роль обумовлює постановку питання контролю та відповідальності глави держави за фактичне виживання країни.

Водночас Президента України є інститутом діяльність якого тісно пов'язана з іншими інституціями, які можна поділити на декілька груп, наприклад, ті, що створюють разом із главою держави систему стримувань та противаг (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України тощо), ті, що забезпечують реалізацію його окремих функцій (Рада національної безпеки та оборони України), ті що забезпечують діяльність глави держави в цілому (апарат Президента України). Особливу роль в апараті Президента України відіграють представники, призначенням яких є встановлення зв'язків глави держави з іншими органами влади за принципом функціонального та територіального представництва: Представник Президента України у Конституційному Суді України, Представник Президента України у Верховній Раді України, Представник Президента України у Кабінеті Міністрів України. Цей перелік доповнюється Представництвом Президента України в Автономній Республіці Крим, статус якого визначається конституційно (ст. 139) та відрізняється від інших представників. Виступаючи складовою апарату Президента України, постійні представники не просто забезпечують зв'язок, але й залучаються до організаційних дій конкретного органу, забезпечуючи тісну інтеграцію діяльності глави держави із діяльністю конкретного органу державної влади.

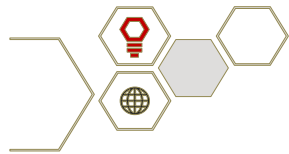
На сьогодні проблематика конституційно-правової відповідальності глави держави є недостатньо дослідженою з огляду на декілька факторів: відносна новизна інституту конституційно-правової відповідальності для вітчизняної науки взагалі, а також превентивний характер інституту імпічменту та фактична відсутність практики його реалізації. Водночас питання контрольних механізмів в державному апараті є актуальною проблемою для країни, що з огляду на воєнний стан проходить етап централізації публічної

влади. Тому дослідження механізму реалізації конституційно-правової відповідальності глави держави, окремих її процесуальних аспектів, зокрема, участі Представника Президента України у Верховній Раді України в механізмі його конституційно-правової відповідальності є актуальним як в аспекті забезпечення контролю за діяльністю Президента України, так і в контексті належного рівня співпраці між парламентом та главою держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасну наукову літературу із досліджуваної теми можна поділити на декілька груп. Передусім це праці, в яких приділяється увага інституту імпідменту, досліджуються різні його аспекти, зокрема, важливість імпідменту для зміцнення демократії та правової держави, запобігання узурпації влади через зростання публічності та прозорості в прийнятті важливих рішень, встановлення механізмів для відповідального керівництва [1, с. 34], а також його роль у забезпеченні стабільності функціонування політичної системи країни і недопущенні зосередження безмежної влади в одних руках [2, с. 165]. У зарубіжній науці імпідмент вважається основною конституційною гарантією, покликаною як виправити шкоду, завдану системі урядування, так і захистити народ від серйозних зловживань при виконанні державних функцій відповідними владними суб'єктами [3, р. 40]. Водночас, вчені наголошують на поєднанні конституційних (правових) принципів та політичної доцільності у цьому інституті [4, р. 63], що свідчить про його складну, політико-правову природу.

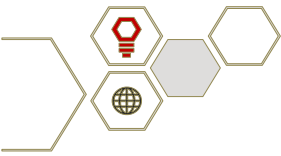
В рамках цієї групи наукових праць варто виділити ті, що аналізують процедуру імпідменту. З точки зору процедурно-процесуальних аспектів імпідмент є складним для реалізації інститутом, що навіть дає підстави аналітикам зробити висновок про декларативність та недієвість процедури імпідменту [5, с. 32] або визначати особливі умови її реалізації. Наприклад, Гансецька Е. В. звертає увагу, що процедура має шанс на застосування за умов невеликої фракції президента у парламенті [6, с. 44]. Погоджуємось, що саме функціональність та ефективність конституційно-правової відповідальності

загалом і Президента України, зокрема залежить не лише від правильного розуміння її сутнісних та змістових характеристик, а й насамперед якості процедурно-процесуального забезпечення її застосування [7, с. 242].

Комплексний та складний для реалізації механізм імпічменту робить його скоріше попереджувальним інститутом, ніж реальним працюючим механізмом конституційно-правової відповідальності глави держави. На основі аналізу зарубіжної практики вчені стверджують, що процедура далеко не завжди досягає свого завершення навіть за умов спрощеного порядку застосування [8, с. 74]. Більш того, цей інститут є перевіркою можливості ефективної роботи представницького органу в кризових умовах, здатності депутатів консолідуватись для притягнення до відповідальності глави держави поза політичними поглядами та переконаннями. Це ілюструє зарубіжна наука, де існує погляд на імпічмент як на інститут, що «випробовує» парламент та судову систему на здатність реалізовувати представницький мандат, наданий народом [9].

До другої групи джерел варто віднести праці, де аналізується роль та значення апарату глави держави та його складових. Представники Президента України, зокрема, у Верховній Раді України також ставали об'єктом досліджень вітчизняними науковцями. Зокрема, ґрунтовно досліджується еволюція інституту представника Президента України у Верховній Раді України від моделі «постійного представника» у 1990-х роках до більш функціональної моделі [10, р. 153]. Аналізується у вітчизняній літературі також апарат Президента України в цілому та його окремі елементи. Справедливо наголошується що деякі із органів, що складають апарат глави держави широким полем політичного впливу та іноді відіграють більше значення на відміну від конституційно передбачених органів [11, с. 545]. Водночас підкреслюється, що надмірне зростання кількості консультативно-дорадчих органів в структурі апарату Президента України поділу ланок, дублювання функцій, послаблення контролю

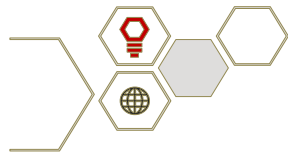

за їхньою діяльністю і, як наслідок, зниження ефективності роботи глави держави [12, с. 219-220].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Інститут імпідменту залишається недостатньо дослідженим через брак практики його застосування як у вітчизняній, так і у зарубіжній політико-правовій практиці. В українській науці поширений критичний погляд на цей інститут з огляду на складність процедури його застосування, що робить реалізацію цього інституту, навіть за умови існування підстав застосування, малоімовірною. Попри критичний погляд на ефективність правового регулювання імпідменту вітчизняній науці бракує також досліджень суміжних інститутів, які можуть вплинути на удосконалення механізму конституційно-правової відповідальності Президента України. Одним із таких інститутів може стати Представник Президента України у Верховній Раді України як ключовий інститут для забезпечення зв'язку парламенту та глави держави. Ця робота є однією із перших, де роль такої складової апарату глави держави як Представник України у Верховній Раді України, досліджується крізь призму удосконалення механізму конституційно-правової відповідальності глави держави.

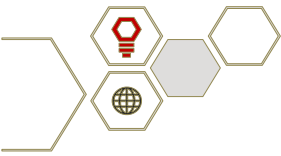
Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою цієї статті є визначення ролі Представника Президента України у Верховній Раді України в механізмі його конституційно-правової відповідальності. Для досягнення цієї мети планується вирішення декількох задач:

- охарактеризувати процедуру імпідменту відповідно до українського законодавства,
- встановити роль Представника Президента України у Верховній Раді України в апараті глави держави,
- визначити роль Представника Президента України у Верховній Раді України для покращення процедурно-процесуальних аспектів імпідменту глави держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тривалий час інститут імпічменту Президента України в Україні регулювався на рівні Конституції України (ст. 111) та положень Закону України «Про Регламент Верховної Ради України». Ст. 111 Основного Закону встановила підставу відповідальності Президента України: глава держави може бути усунутий з поста в порядку імпічменту за у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину [13]. Хоча аналіз підстав конституційно-правової відповідальності Президента України не є предметом дослідження, зауважимо, що «державна зрада» як підстава відповідальності є некоректним формулюванням, оскільки вона запозичена із французької доктрини та імплементована у вітчизняне правове поле без належної адаптації. З цього приводу Ю. Г. Барабаш зауважує, що французька доктрина розуміє термін «державна зрада» як «серйозне упущення при виконанні президентських обов'язків», «політичний злочин, який полягає у зловживанні своїми обов'язками шляхом дій, що суперечать Конституції та вищим інтересам держави» [14, с. 147]. В українському же правому полі це поняття вживається саме у значенні, передбаченому кримінальним правом. А тому для конституційно-правової відповідальності така невдала адаптація означала значне звуження підстав відповідальності та суттєве обмеження застосування процедури імпічменту. На цьому наголошується увага науковцями, які на підставі аналізу конституційно-правових норм зарубіжних країн роблять висновок про звуженість підстави імпічменту в Україні, а як наслідок – про потребу радикальної зміни підстав для імпічменту Президента в українській конституції, адже нинішнє становище зв'язує імпічмент з необхідністю шукати виключно склад злочину, тоді як порушення конституції не завжди підлягає криміналізації [15, с. 39].

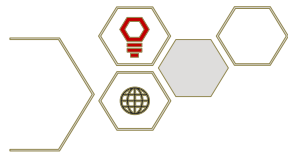
Ухвалення у 2019 році Закону України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)» № 39-IX від 10.09.2019 (далі – Закон України № 39-IX) [16] не зняло окресленої проблеми, адже паралельне внесення змін до Конституції України не передбачалось. Закон України № 39-

IX був направлений суто на регламентацію процедури імпічменту. При цьому однією із його основних позитивних рис вважаємо законодавче закріплення конституційної відповідальності, адже стаття 1 визначає, що усунення Президента України з поста в порядку імпічменту є способом притягнення Президента України до конституційної відповідальності.

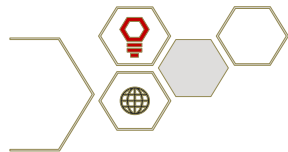
Як відомо, у процедурі імпічменту можна виділити декілька етапів: 1) ініціювання (письмове подання більшості народних депутатів від конституційного складу парламенту; рішення про ініціювання та про включення питання до порядку денного); 2) створення спеціальної тимчасової слідчої комісії (далі – СТСК); 3) розслідування СТСК (збір та перевірка доказів, заслуховування Президента України та його захисника(ів) з дотриманням конституційних гарантій; 4) висновки та пропозиції СТСК що наявності підстав для звинувачення; 5) розгляд у Верховній Раді України; 6) рішення про звинувачення за наявності відповідних підстав; 7) перевірка судами (висновок Конституційного Суду України та висновок Верховного Суду); 8) фінальне рішення про усунення, прийняте не менш як 3/4 від конституційного складу Верховної Ради України).

Складність та багатоступеневість цієї процедури вимагає залучення висококваліфікованих фахівців у галузі права, які здатні забезпечити належний захист інтересів суб'єкта, що наділений найвищим представницьким мандатом. Закон України № 39-IX прямо передбачає, що Президент України може мати захисника (або захисників у кількості не більше п'яти), які забезпечують захист його прав, свобод і законних інтересів у процедурі імпічменту (ст. 8). Вимог до статусу/професії захисника, зокрема, обов'язковий статус адвоката, не передбачено. Зауважимо, що в одному із альтернативних проєктів закону про імпічмент статус адвоката вимагався [17]. Це з одного боку забезпечувало право глави держави на професійну правничу допомогу, а з іншого – обмежувало можливості долучення до складу захисників фахівців, які обізнані із практичною стороною реалізації повноважень глави держави та могло

вважатись обмеженням конституційного права особи на вільний вибір захисника своїх прав. Саме тому, попри дискусії в експертному середовищі щодо доцільності запровадження для захисників аналогічних цензів як для спеціальних прокурорів та слідчих (зокрема, обов'язкових 10 років стажу), наразі Президентіві України надані максимально широкі можливості для вибору захисників. Тому в межах саме парламентської процедури імпічменту Президент України може уповноважити як захисника ту(ті) особу(осіб), яку(яких) він обере на власний розсуд. Більш того, важливе значення захисників забезпечується окремими процесуальними гарантіями, наданими ч. 5 та ч. 6 ст. 5 Закону України № 39-ІХ.

Правовий статус Представника Президента України у Верховній Раді України регламентований Положенням про Представника Президента України у Верховній Раді України, затвердженим Указом Президента України № 133/2008 від 15.02.2008 [18]. Відповідно до норм цього указу Представник Президента України у Верховній Раді України виконує декілька важливих завдань: 1) організаційна роль (участь у засіданнях парламенту та його робочих органів, участь у роботі комісій, експертних груп, що створюються парламентом); 2) координація законопроектної роботи (представлення законопроектів Президента України або зауважень глави держави до вето ваних проєктів, внесення пропозицій до законопроектів, які стосуються взаємодії глави держави та парламенту), 3) комунікативна роль (підготовка виступів, звернень глави держави, організація зустрічей Президента України із головами комітетів тощо), 4) забезпечення реалізації установчих повноважень глави держави (представлення кандидатур, які Президент України вносить для призначення на посади тощо). Тобто Роль Представника Президента України у Верховній Раді України не зводиться виключно до участі в засіданнях парламенту. Представник Президента України у Верховній Раді України є особою, яку глава держави уповноважує забезпечувати взаємодію із Верховною Радою України по декільком основним напрямкам через організаційну,

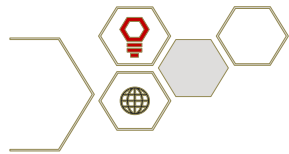

координаційну роль, а також за посередництвом в реалізації законопроектної та установчої функцій Президента України.

Водночас у конституційній процедурі імпічменту (ст. 111 Конституції України та Закон України № 39-IX) окремого «процесуального статусу» для Представника Президента України у Верховній Раді України не передбачено. Ключовим учасником із боку глави держави є сам Президент України (який запрошується на пленарні засідання) та його захисник(и). Тому вважаємо, що з огляду на призначення Представника Президента України у Верховній Раді України, охарактеризованого вище, та задля забезпечення ефективнішої комунікації та всебічного дослідження обставин справи доцільним та важливим не стільки у правовому, скільки у політичному аспекті, є залучення Представника Президента України у Верховній Раді України до реалізації процедури імпічменту як захисника глави держави. Залучення Представника Президента України у Верховній Раді України як захисника дозволить також забезпечити ряд принципів, на яких ґрунтується процедура імпічменту, таких як свобода в поданні доказів та доведенні їх переконливості, гласності та відкритості, публічності.

Комплексний методологічний підхід до проведення дослідження, що базується на застосуванні діалектичного, формально-логічного, історичного, системного методів, дозволив проаналізувати не тільки законодавство, що регулює конституційно-правову відповідальність глави держави станом на сьогодні, проте, приділити увагу історії розвитку нормативно-правового регулювання цієї сфери, проаналізувати місце та роль Представника Президента України у Верховній Раді України в структурі апарату глави держави та виділити переваги його участі в процедурі імпічменту. Водночас брак емпіричних досліджень з огляду на відсутність практики реалізації імпічменту в Україні обумовлює потребу подальшого аналізу.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що сучасний інститут конституційно-правової відповідальності Президента

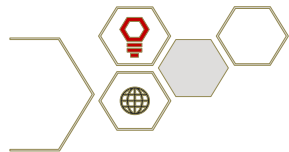

України має значний потенціал на розвиток та удосконалення. Це стосується як матеріальної складової, а саме більш чітке формулювання підстави відповідальності глави держави, так і процедурно-процесуальних аспектів.

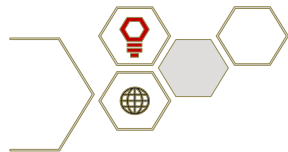
Представник Президента України у Верховній Раді України може бути присутнім і висловлювати позиції в межах загальних повноважень та регламентних процедур імпічменту, що дозволить забезпечити об'єктивність та неупередженість процесу імпічменту як засобу політичного контролю та правової верифікації діянь глави держави. При цьому Представник Президента України у Верховній Раді України не замінює главу держави у реалізації саме «права на захист» у імпічменті. Залучення його як одного із захисників є значущим для підвищення ефективності та прозорості процедури конституційно-правової відповідальності глави держави. Це можливо шляхом трансформації окремих положень профільного законодавства та закріплення права глави держави залучити в якості одного із захисників Представника Президента України у Верховній Раді України. Водночас, подальше удосконалення матеріальних та процедурно-процесуальних аспектів імпічменту так чи інакше поставить питання подальших значних змін у правовій регламентації цього інституту, передусім зміни конституційного регулювання підстави застосування імпічменту. Вважаємо такі конституційні перетворення запорукою зміцнення конституційних механізмів контролю за діяльністю вищих органів державної влади.

Список використаних джерел

1. Гедульянов В. Е. Імпічмент Президента України: сучасний стан та завдання для наступного етапу конституційної реформи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 6. С. 33-37.
2. Закоморна К., Зал Д. Імпічмент у системі стримувань і противаг: досвід країн американського континенту. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 164-170.

3. Okonkwo O. Removal from Office through Impeachment; A Legal Process or a Political Tool? *Renaissance University Law Journal*. Volume 2. №1. 2022. Pp. 40-59 (forthcoming). URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4855221> (дата звернення: 05.10.2026)
4. Horst P. The Politics of Removal: The Impeachment of a President. *Mobilization, Representation, and Responsiveness in the American Democracy*. 2020. P. 63-104. DOI: 10.1007/978-3-030-24792-8_4 (дата звернення: 05.12.2025)
5. Сироїд О.І. Контрольна функція парламенту: щоб країна була заможною та і в безпеці. Серія видань «Парламентські практики». Київ. 2021. 85 с. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2018/08/kontrolna_funkciya_parlamentu.pdf (дата звернення: 03.10.2025)
6. Гансецька Е. В. Особливості вітчизняної моделі інституту імпічменту глави держави. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 42-45.
7. Батанова Н. М. Конституційно-правова відповідальність президента України: проблеми концептуалізації та інституціоналізації. *Правова держава*. 2021. Вип. 32. С. 236-244.
8. Гансецька Е. В. Практичні проблеми реалізації процедури імпічменту в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 72-74.
9. Gerhardt M. J. How Impeachment Works. 87 Mo. L. Rev. 2022. URL: <https://scholarship.law.missouri.edu/mlr/vol87/iss3/8> (дата звернення: 03.10.2025)
10. Deshko L. M. Legal regulation of the interaction of the Representative of the President of Ukraine with the Verkhovah Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, the Constitutional Court of Ukraine and State Authority Bodies, Local Self-Government in the Autonomous Republic Of Crimea. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. Вип. № 06. Частина 1. С. 149-154. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.1.22>

11. Шкуро А. Функціональні та сутнісні особливості структурних елементів апарату Президента України. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. Львів, 2024. Вип. 55. С. 543–549.
12. Гета Д. С. Консультативно-дорадчі органи при главі держави: зарубіжний досвід конституційно-правового регулювання. *Право.ua*. 2024. № 1. С. 218-227. DOI: <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2024.1.33> (дата звернення: 15.10.2025)
13. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4680> (дата звернення: 14.10.2025)
14. Барабаш Ю. Г. Парламентський контроль в Україні (конституційно-правовий аспект): монографія. Харків, 2004. 192 с.
15. Омелько І. І. Підстави імпічменту президента у конституціях зарубіжних країн і України: порівняльний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*, 2022. № 57. С. 37-40.
16. Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент): Закон України від 10.09.2019 р. № 39-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39-20#Text> (дата звернення: 24.10.2025)
17. Про імпічмент Президента України: проект Закону України від 03.06.2019 р. № 10340-1. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH7Z81AA?an=2> (дата звернення: 24.10.2025)
18. Про Положення про Представника Президента України у Верховній Раді України: Указ Президента України від 15.02.2008 р. № 133/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133/2008#Text> (дата звернення: 10.10.2025)